

УДК [351.863(477):351.84]

DOI <https://doi.org/10.32782/2311-844X/2022-1-2>

Вінічук Марія Володимирівна

кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри фінансів та обліку,
Інститут управління, психології та безпеки
Львівського державного університету внутрішніх справ
вулиця Городоцька, 26, Львів, 79000, Україна
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-6588-1254>

ПРОБЛЕМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СОЦІАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВІЙСЬКОВОГО ПРОТИСТОЯННЯ РОСІЙСЬКІЙ ФЕДЕРАЦІЇ

У статті визначено сутність соціальної безпеки держави, особливості її забезпечення в умовах військового протистояння Російській Федерації та окреслено основні рівні її забезпечення: соціальна безпека людини (нанорівень); соціальна безпека суб'єктів господарювання (мікрорівень); соціальна безпека регіону (мезорівень); соціальна безпека держави (макрорівень); глобальна соціальна безпека (мегарівень). Виявлено основні проблеми забезпечення соціальної безпеки України, серед яких посилення впливу чинників воєнного характеру; поглиблення соціальної напруженості в суспільстві; зниження рівня зайнятості населення та зростання рівня безробіття; зростання показників бідності та зuboжіння населення. Доведено зниження рівня соціальної безпеки держави в умовах посилення суспільно-політичних та соціально-економічних криз. Проаналізовано динаміку рівня зайнятості та безробіття населення у 2013–2022 рр., зміни розмірів соціального забезпечення за основними його видами, зміни розмірів середньої заробітної плати в розрахунку на 1 штатного працівника, зміни темпів зростання номінальної та реальної заробітної плати в Україні у 2017–2021 рр. Досліджено основні тенденції щодо стану соціальної безпеки України у 2017–2021 рр. та встановлено, що її рівень істотно знизився у 2020 р. до 56,4% та в 2021 р. до 57,2%. Запропоновано основні шляхи підвищення рівня соціальної безпеки держави, зокрема: повне припинення бойових дій на території України, повернення анексованих територій до складу країни, відновлення діяльності суб'єктів господарювання та її різнобічне стимулювання, забезпечення фіскальної дисципліни платників податків, активізація діяльності органів державної влади в напрямку посилення соціальної захищеності населення; підвищення розмірів соціальних стандартів та посилення захисту соціально вразливих верста населення.

Ключові слова: соціальна сфера, соціальна безпека, соціальні стандарти, соціальне забезпечення, рівень якості життя населення, соціальна захищеність.

Vinichuk Mariia

Lviv State University of Internal Affairs

PROBLEMS OF ENSURING SOCIAL SECURITY IN UKRAINE IN THE CONDITIONS OF MILITARY CONFLICT WITH THE RUSSIAN FEDERATION

The article defines the essence of social security of the state, features of its provision in the conditions of military confrontation with the Russian Federation, and outlines the main levels of its provision: human social security (nano level); social security of business entities (micro level); social security of the region (meso level); social security of the state (macro level); global social security (mega level). The main problems of ensuring social security of Ukraine were identified, including the strengthening of the influence of factors of a military nature; deepening of social tensions in society; decrease in the level of employment of the population and increase in the level of unemployment; growth of poverty indicators and population impoverishment. It has been proven that the level of social security of the state has decreased in the conditions of increasing socio-political and socio-economic crises. The dynamics of the level of employment and unemployment of the population in 2013–2022, changes in the size of social security by its main types, changes in the size of the average salary per full-time employee, changes in the rates of growth of nominal and real wages in Ukraine in 2017–2021 were analyzed. The main trends

regarding the state of social security in Ukraine in 2017–2021 were studied and it was established that its level decreased significantly in 2020 to 56.4% and in 2021 to 57.2%. The main ways of increasing the level of social security of the state are proposed, in particular: the complete cessation of hostilities on the territory of Ukraine, the return of annexed territories to the composition of the country, the restoration of the activities of economic entities and its multifaceted stimulation, ensuring the fiscal discipline of taxpayers, the activation of the activities of state authorities in the direction strengthening of social protection of the population; increasing the size of social standards and strengthening the protection of socially vulnerable sections of the population.

Keywords: social sphere, social security, social standards, social security, level of quality of life of the population, social security.

Вступ. Повномасштабне збройне вторгнення Росії на територію України зумовило посилення існуючих та виникнення нових викликів, загроз й небезпек функціонування соціальної сфери, внаслідок чого значно дестабілізувалися соціально-економічні процеси й явища та виникла необхідність захисту інтересів населення й суспільства. Зростання соціальної нерівності, поглиблення процесів бідності, безробіття та криміналізації суспільства створюють передумови інтенсифікації дестабілізуючого впливу негативних чинників та підвищення рівня небезпеки зі сторони реальних та потенційних загроз. За таких умов забезпечення соціальної безпеки держави переміщується на передній план, що потребує від держави формування ефективного механізму соціального захисту та зміцнення соціальної безпеки. Окреслені тенденції актуалізують тематику дослідження та потребують поглибленого вивчення.

Метою статті є обґрунтування теоретико-прикладних засад дослідження соціальної безпеки України та виявлення проблем її забезпечення в умовах військового протистояння Російській Федерації.

Проблематика дослідження особливостей забезпечення соціальної безпеки України являється предметом наукових дискусій впродовж тривалого періоду часу та особливо загострилася в умовах військового протистояння збройній агресії Російської Федерації. Очевидно, що науковці по-різному підходять до трактування сутності соціальної безпеки та до формування методів її забезпечення. Зокрема, З. Варналій [1, с. 24] соціальну безпеку держави розглядає як компоненту національної безпеки та виокремлює складові соціальної безпеки на різних рівнях: (1) соціальна без-

пека людини (нанорівень); (2) соціальна безпека суб'єктів господарювання (мікрорівень); (3) соціальна безпека регіону (мезорівень); (4) соціальна безпека держави (макрорівень); (5) глобальна соціальна безпека (мегарівень).

Водночас, С. Нушлер [2, с. 2] пропонує основні акценти при дослідженні соціальної безпеки на різних її рівнях ставити на рівень соціального забезпечення населення, оскільки під впливом чинників бідності поглиблюються процеси зростання частки соціально незахищеного населення.

Н. Буняк [3] переконує, що забезпечення соціальної безпеки в умовах збройного військового протистояння є надзвичайно складним завданням, адже в суспільстві спостерігається зростання соціальної напруженості, адже зростання соціальних ризиків створюють додаткові загрози безпекового характеру.

У інших дослідженнях соціальну безпеку визначають як стан розвитку й захищеності соціальної сфери та властивість досягнення соціальних стандартів, при яких стає можливою нейтралізація загроз соціальній сфері та забезпечується достатній рівень життя населення [4, с. 27]. Водночас, М. Копитко, М. Вінчук та М. Верескля [5] вважають, що сутність забезпечення соціальної безпеки держави полягає у спроможності органів державної влади гарантувати належний рівень встановлення та дотримання соціальних стандартів в суспільстві.

Зважаючи на вагомий науковий доробок у сфері забезпечення соціальної безпеки держави та виявлення проблем досягнення її оптимального рівня за усіма структурними компонентами невирішеною залишається проблема її забезпечення в умовах воєнного стану. Саме такі тенденції обумовлюють акту-

альність обраної тематики дослідження та потребують поглиблених досліджень в окресленому напрямку.

Матеріали та методи. Методологічну базу дослідження становлять методи економічного аналізу та фундаментальних досліджень, а саме: визначення сутності соціальної безпеки держави проведено з використанням методів аналізу, синтезу та наукової абстракції; емпіричні дослідження за обраною тематикою здійснені із застосуванням методу системного аналізу, порівняння та аналогії; формування висновків за результатами проведеного дослідження здійснено за допомогою методів узагальнення та систематизації; відображення прикладних результатів дослідження проведено із використанням графічного методу.

Інформаційну базу дослідження становлять звітні дані Державної служби статистики України, Державної служби зайнятості України та Національного Банку України.

Результати. Стан функціонування соціальної сфери України характеризується як нестабільний та невизначений. Очевидно, що в умовах військового протистояння України збройній агресії Російської Федерації істотно загострилися проблеми забезпечення соціальної безпеки, а параметри, що її характеризу-

ють, зазнали деструктивних змін. Найбільш гостро в умовах сьогодення постали проблеми зайнятості та безробіття, оскільки значна територія України анексована країною-агресором, а діяльність суб'єктів господарювання унеможливилася через ведення активних бойових дій. Дослідження показників зайнятості та безробіття населення в Україні у 2013–2022 р. (рис. 1) дозволяють стверджувати про їх обернену залежність: при зростанні рівня зайнятості, відбувається зниження рівня безробіття. При цьому, найбільш критичні значення обох аналізованих показників зафіксовано у 2022 р., в якому рівень зайнятості знизився до 40%, а рівень безробіття досягнув безпрецедентного значення у 35%.

Більше того, проведена характеристика динаміки розмірів соціальних стандартів в Україні за аналогічний період свідчить про їх номінальне зростання за усіма видами соціального забезпечення: прожитковим мінімумом на 1 особу в розрахунку на 1 місяць (темп зміни у 2022 р. порівняно із 2017 р. становить +53,88%), мінімальною заробітною платою (темп зміни у 2022 р. порівняно із 2017 р. становить +106,25%) та мінімальною пенсією за віком (темп зміни у 2022 р. порівняно із 2017 р. становить +54,05%) (рис. 2), що,

Рис. 1. Динаміка рівня зайнятості та безробіття населення в Україні у 2013–2022 рр., %

Джерело: розраховано за [6; 7]

фактично, можна оцінити як позитивне явище як для економіки, так і для суспільства.

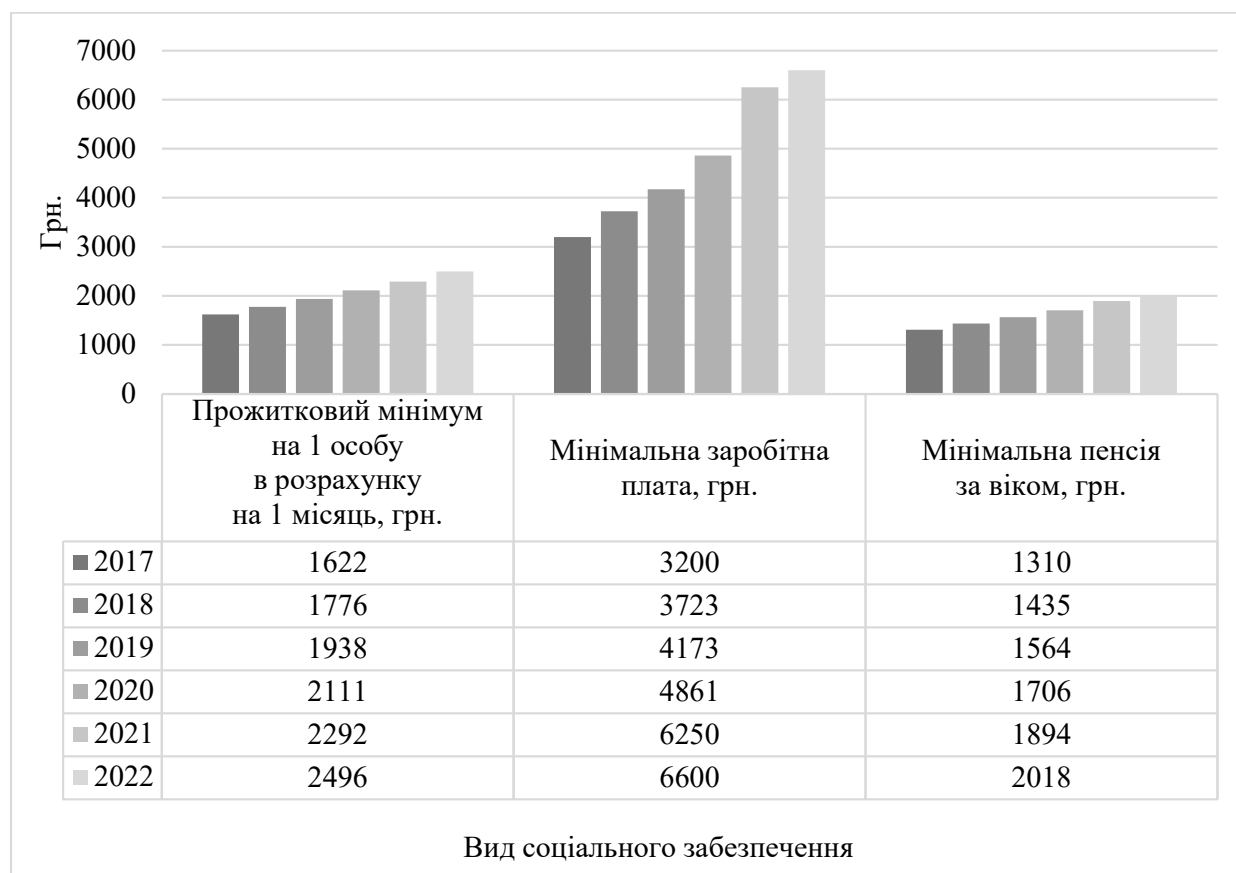
Позитивні тренди щодо зростання зафіксовані й відносно зміни розмірів середньої заробітної плати в розрахунку на 1 штатного працівника в Україні у 2017–2021 рр. (рис. 3). Однак, під впливом дестабілізуючих чинників воєнного характеру в умовах 2022 р. її розмір знизився до 14577 грн, що говорить про послаблення соціального захисту населення та про зниження рівня безпеки в соціальній сфері.

Водночас, зростання номінальних розмірів заробітної плати та інших соціальних виплат не призводить до підвищення купівельної спроможності населення та не сприяє зростанню рівня якості його життя. Висунута гіпотеза підтверджується показниками темпів зростання реальної заробітної плати (рис. 4), які говорять про значне їх зниження у порівнянні із темпами зростання номінальної заробітної плати, що особливо відчутним

є у період суспільно-політичних та соціально-економічних криз і потрясінь.

Відповідно, і рівень соціальної безпеки України не має стійкої тенденції до зростання, про що свідчать його значення, розраховані Міністерством економіки (рис. 5). Як засвідчують наведені дані, рівень соціальної безпеки України впродовж 2017–2019 рр. має тенденцію до зростання та досягнув позначки у 60%. Проте, у 2020 р. зафіксовано його стрімке падіння на 3,6 пп до 56,4% та подальше незначне зростання до 57,2% у 2021 р.

Окреслені тенденції дозволяють стверджувати, що військове протистояння України збройній агресії Російської Федерації істотно дестабілізувало безпекову ситуацію в соціальній сфері та призводить до зниження рівня життя населення. Водночас, можна сформулювати певний перелік проблем, які в умовах сьогодення призводять до зниження рівня соціальної безпеки України, зокрема:

Рис. 2. Динаміка зміни розмірів соціального забезпечення за основними його видами в Україні у 2017–2022 рр., грн

Джерело: розраховано за [9–13]

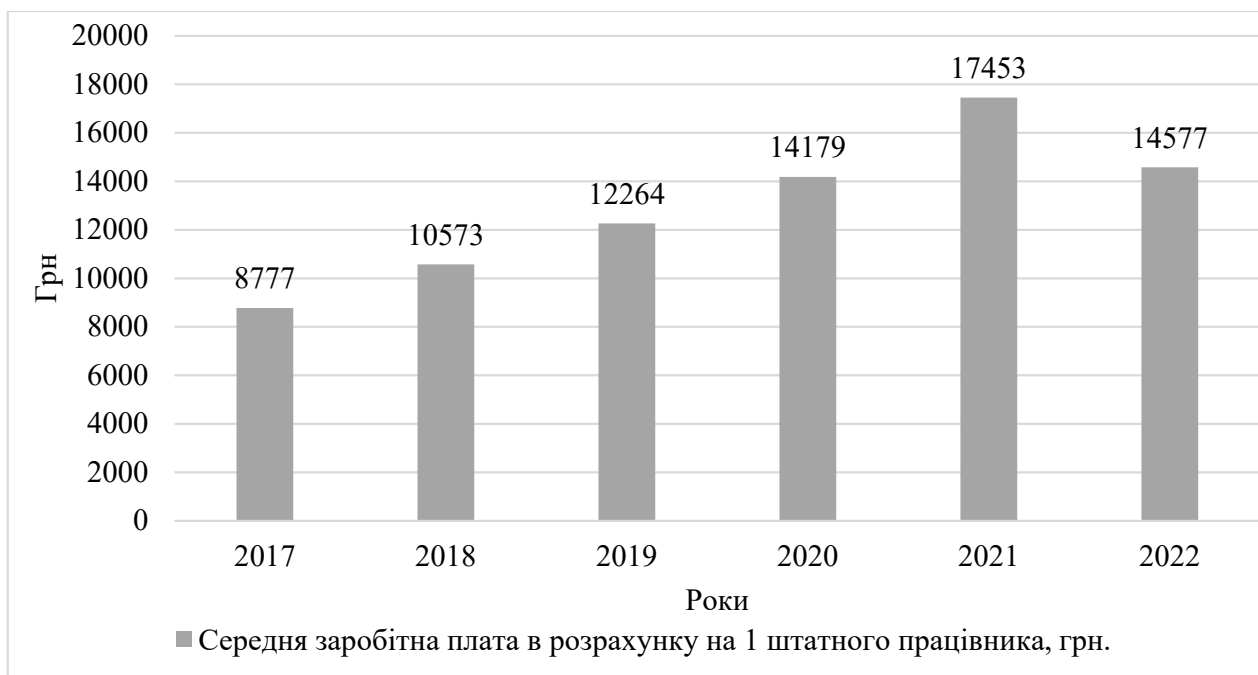

Рис. 4. Динаміка зміни темпів зростання номінальної та реальної заробітної плати в Україні у 2017–2021 рр., грн

Джерело: розраховано за [15]

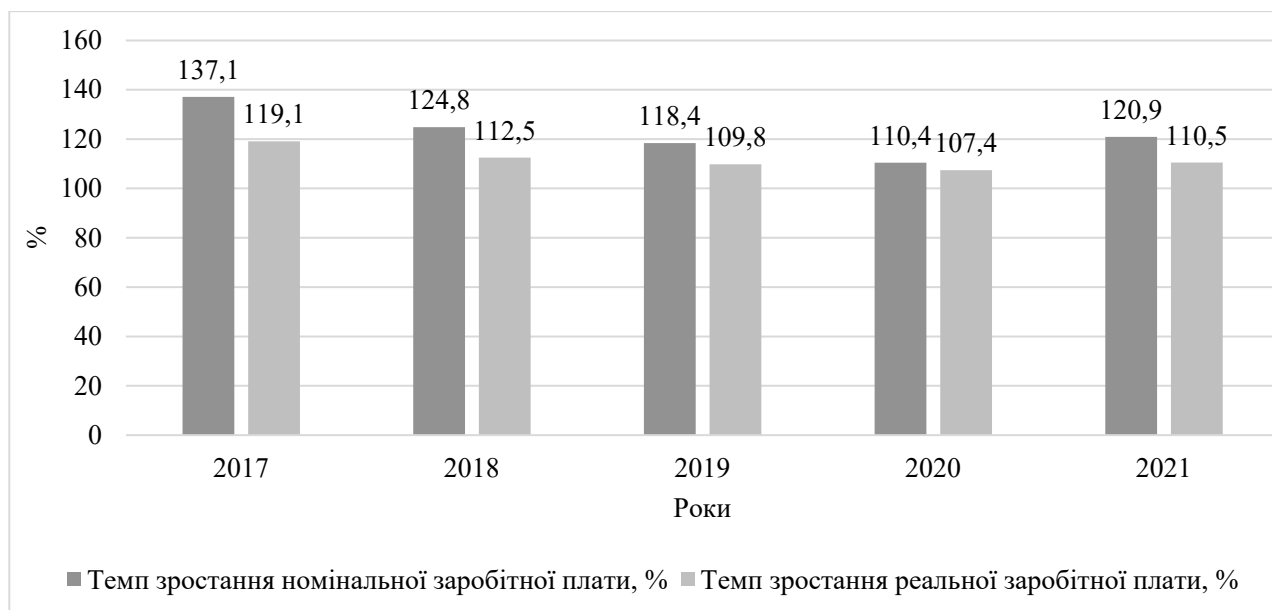

Рис. 3. Динаміка зміни розмірів середньої заробітної плати в розрахунку на 1 штатного працівника в Україні у 2017–2022 рр., грн

Джерело: розраховано за [14]

1) посилення впливу чинників воєнного характеру, що проявляється в окупації значних територій України, веденні активних бойових дій та неможливості української сторони брати участь в управлінні соціально-

економічними процесами на непідконтрольних територіях;

2) поглиблення соціальної напруженості в суспільстві через значну диференціацію доходів населення, зниження їх купівельної

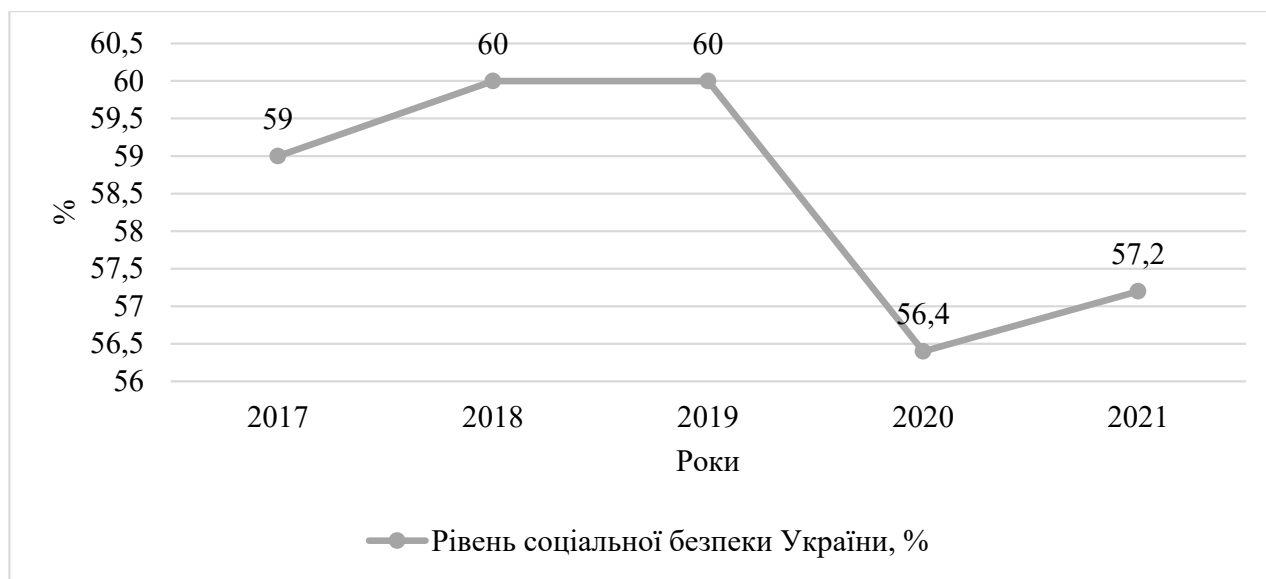

Рис. 5. Динаміка рівня соціальної безпеки України у 2017–2021 рр., %

Джерело: розраховано за [6; 14–16]

спроможності та неможливість забезпечити потреби життєдіяльності;

3) істотне зниження рівня зайнятості населення та поглиблення процесів безробіття через припинення діяльності суб'єктів господарювання та втрату населенням робочих місць;

4) зростання показників бідності та зubo- жіння населення.

Зазначені тенденції функціонування соціальної сфери України не сприяють зміцненню соціальної безпеки на різних її рівнях, навпаки, провокують виникнення ризиків і загроз її зниження. Така ситуація потребує негайного вирішення, а зміцнення соціальної безпеки відбудеться за умови припинення активних бойових дій, повернення територій України, визначених державним кордоном, відновлення діяльності суб'єктів господарювання та сплати ними податкових платежів у повному обсязі, активізації діяльності органів державної влади в напрямку посилення соціальної захищеності населення.

Висновки. Таким чином, дослідження проблем забезпечення соціальної безпеки України в умовах військового протистояння

збройній агресії Російської Федерації дозволяють стверджувати, що на сучасному етапі існує низка дестабілізуючих чинників, що зумовлюють зниження рівня соціальної безпеки за усіма її компонентами, які зумовлені факторами воєнного та соціально-економічного характеру. Проведені оцінки параметрів соціальної безпеки України дозволили встановити, що найбільш вагомий деструктивний вплив на її рівень має зниження зайнятості населення, зростання рівня безробіття, значна диференціація доходів населення та зниження купівельної спроможності. З метою подолання дестабілізуючого впливу негативних чинників на соціальну сферу першочергового значення набуває припинення активних бойових дій на території України, відновлення діяльності суб'єктів підприємницького сектору та забезпечення високих соціальних стандартів, додержання яких буде гарантовано державою. Перспективами подальших наукових досліджень залишається визначення взаємовпливу та взаємообумовленості основних соціально-економічних показників та прогнозування їх стану в умовах повоєнного відновлення України.

Список використаних джерел:

1. Варналій З. С. Багаторівнева система соціальної безпеки. *Економіка і регіон*. 2022. № 1 (84). С. 21–27. DOI: [https://doi.org/10.26906/EiR.2022.1\(84\).2547](https://doi.org/10.26906/EiR.2022.1(84).2547)
2. Nuschler D. Social Security Coverage of State and Local Government Employees. *Congressional Research Service*. 2021. 34 p. URL: https://www.everycrsreport.com/files/2021-11-10_R46961_b651c2fe9a2834584a8ee2f21bb8da899aac4b75.pdf
3. Буняк Н. М. Соціальна безпека людини: сутність та шляхи забезпечення. *Економіка та суспільство*. 2022. Вип. 37. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-37-68>
4. Вінічук М. В. Соціальна компонента економічної безпеки України : монографія. Львів : Ліга-Прес, 2016. 166 с.
5. Копитко М. І., Вінічук М. В., Верескля М. Р. Економіко-математичні методи та моделі в системі зміцнення соціальної компоненти економічної безпеки України. *Фінансово-кредитна діяльність: проблеми теорії та практики*. 2017. Вип. 2 (23). С. 302–312. DOI: <https://doi.org/10.18371/fcaptr.v2i23.121899>
6. Ситуація на ринку праці та діяльність Державної служби зайнятості України, 2013–2021 рр. URL: <https://www.dcz.gov.ua/analytics/67>
7. Інфляційний звіт Національного Банку України за липень 2022 року. URL: <https://new.bank.gov.ua/ua/news/all/inflyatsiyniy-zvit-lipen-2022-roku>
8. Про Державний бюджет України на 2017 рік: Закон України від 21.12.2016 № 1801–VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1801-19#Text>
9. Про Державний бюджет України на 2018 рік: Закон України від 21.12.2016 № 1801–VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2246-19#Text>
10. Про Державний бюджет України на 2019 рік: Закон України від 21.12.2016 № 1801–VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2629-19#Text>
11. Про Державний бюджет України на 2020 рік: Закон України від 21.12.2016 № 1801–VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/294-IX#Text>
12. Про Державний бюджет України на 2021 рік: Закон України від 21.12.2016 № 1801–VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1082-20#Text>
13. Про Державний бюджет України на 2022 рік: Закон України від 21.12.2016 № 1801–VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1928-20#Text>
14. Середня заробітна плата, 2017–2022 рр. Міністерство фінансів України. URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/labour/salary/average/2022/>
15. Статистичний щорічник за 2021 рік. Державна служба статистики України. URL: <http://ks.ukrstat.gov.ua/>
16. Запит від 12.01.2021 до Мінекономіки щодо інтегрального індексу економічної безпеки України в цілому та рівня соціальної безпеки як складової економічної безпеки України за 2015–2019 рр. URL: https://dostup.pravda.com.ua/request/80625/response/224635/attach/3/0.pdf?cookie_passthrough=1

References:

1. Varnalii Z. S. (2022) Bahatorivneva systema sotsial'noyi bezpeky [Multilevel system of social security]. *Economy and the Region*. No. 1 (84). P. 21–27. DOI: [https://doi.org/10.26906/EiR.2022.1\(84\).2547](https://doi.org/10.26906/EiR.2022.1(84).2547) [in Ukrainian]
2. Nuschler D. (2021) Social Security Coverage of State and Local Government Employees. *Congressional Research Service*. 34 p. Available at: https://www.everycrsreport.com/files/2021-11-10_R46961_b651c2fe9a2834584a8ee2f21bb8da899aac4b75.pdf
3. Bunyak N. M. (2022) Sotsial'na bezpeka lyudyny: sutnist' ta shlyakhy zabezpechennya [Human social security: essence and ways of provision]. *Economy and society*. Issue 37. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-37-68> [in Ukrainian]
4. Vinichuk M. V. (2016) Sotsial'na komponenta ekonomichnoyi bezpeky Ukrayiny [Social component of economic security of Ukraine]: monograph. Lviv: Liga-Press, 166 p. [in Ukrainian]
5. Kopytko M. I., Vinichuk M. V., Veresklya M. R. (2017) Ekonomiko-matematychni metody ta modeli v systemi zmitsnennya sotsial'noyi komponenty ekonomichnoyi bezpeky Ukrayiny [Economic and mathematical methods and models in the system of strengthening the social component of the economic security of Ukraine]. *Financial and Credit Activity: Problems of Theory and Practice*. Issue 2 (23). P. 302–312. DOI: <https://doi.org/10.18371/fcaptr.v2i23.121899> [in Ukrainian]

6. Sytuatsiya na rynku pratsi ta diyal'nist' Derzhavnoyi sluzhby зайнятості України, 2013–2021 rr. [The situation on the labor market and the activities of the State Employment Service of Ukraine, 2013–2021]. Available at: <https://www.dcz.gov.ua/analytics/67> [in Ukrainian]
7. Inflyatsiynnyy zvit Natsional'noho Banku Ukrainy za lypen' 2022 roku [Inflation Report of the National Bank of Ukraine for July 2022]. Available at: <https://new.bank.gov.ua/ua/news/all/inflyatsiynnyy-zvit-lipen-2022-roku> [in Ukrainian]
8. Pro Derzhavnyy byudzheth Ukrainy na 2017 rik [On the State Budget of Ukraine for 2017]: Law of Ukraine dated 12.21.2016 No. 1801–VIII. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1801-19#Text> [in Ukrainian]
9. Pro Derzhavnyy byudzheth Ukrainy na 2018 rik [On the State Budget of Ukraine for 2018]: Law of Ukraine dated 12.21.2016 No. 1801–VIII. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2246-19#Text> [in Ukrainian]
10. Pro Derzhavnyy byudzheth Ukrainy na 2019 rik [On the State Budget of Ukraine for 2019]: Law of Ukraine dated 12.21.2016 No. 1801–VIII. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2629-19#Text> [in Ukrainian]
11. Pro Derzhavnyy byudzheth Ukrainy na 2020 rik [On the State Budget of Ukraine for 2020]: Law of Ukraine dated 12.21.2016 No. 1801–VIII. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/294-IX#Text> [in Ukrainian]
12. Pro Derzhavnyy byudzheth Ukrainy na 2021 rik [On the State Budget of Ukraine for 2021]: Law of Ukraine dated 12.21.2016 No. 1801–VIII. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1082-20#Text> [in Ukrainian]
13. Pro Derzhavnyy byudzheth Ukrainy na 2022 rik [On the State Budget of Ukraine for 2022]: Law of Ukraine dated 12.21.2016 No. 1801–VIII. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1928-20#Text> [in Ukrainian]
14. Serednya zarobitna plata, 2017–2022 rr. [Average salary, 2017–2022]. Ministry of Finance of Ukraine. Available at: <https://index.minfin.com.ua/ua/labour/salary/average/2022/> [in Ukrainian]
15. Statystychnyy shchorichnyk za 2021 rik [Statistical Yearbook for 2021]. State Statistics Service of Ukraine. Available at: <http://ks.ukrstat.gov.ua/> [in Ukrainian]
16. Zapyt vid 12.01.2021 do Minekonomiky shchodo intehral'noho indeksu ekonomichnoyi bezpeky Ukrainy v tsilomu ta rivnya sotsial'noyi bezpeky yak skladovoyi ekonomichnoyi bezpeky Ukrainy za 2015–2019 rr. [Request dated January 12, 2021 to the Ministry of Economy regarding the integral index of economic security of Ukraine as a whole and the level of social security as a component of economic security of Ukraine for 2015–2019]. Available at: https://dostup.pravda.com.ua/request/80625/response/224635/attach/3/0.pdf?cookie_passthrough=1 [in Ukrainian]

Стаття надійшла до редакції 06.10.2022